

Юлія ПАРУТА

ORCID: 0000-0001-6260-5329

ДОГОВІР ПРО СПЛАТУ ЧЛЕНСЬКИХ ВНЕСКІВ У ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАННЯХ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

УДК 347.4

Свобода договору – один із основоположних принципів договірного права. Його суть зводиться до того, що сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні його умов. Окрім того, свобода договору проявляється і в тому, що «Сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства» [1]. Таким чином ЦК України надає можливість укладення як поіменованих, так і непоіменованих договорів. Одним із останніх виступає договір про сплату членських внесків у громадському об'єднанні. Оскільки порядок сплати членських внесків у громадських об'єднаннях не визначений на законодавчому рівні, громадські об'єднання на власний розсуд здійснюють регламентацію даного питання. Зазначене пов'язано із тим, що громадським об'єднанням надається значна свобода локальної правотворчості, а тому одним із варіантів визначення порядку сплати членських внесків у громадських об'єднаннях є укладення цивільно-правового договору.

Цю опцію вже використовують вітчизняні громадські об'єднання. Так, зокрема, між громадською організацією «Канадсько-Українська Торгова Асоціація» та приватним підприємством Соло Іст є укладений Договір про членство та сплату членських внесків, у якому визначено порядок сплати членських внесків, їх види та розміри, права і обов'язки сторін, строк дії договору, порядок розірвання договору [2]. Також укладення договору про сплату членських внесків передбачено громадською організацією «Всеукраїнська Спілка Ендодонтистів» [3]. Крім того, може укладатися не безпосередньо договір про сплату членських внесків, а

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ

договір про членство, у якому здійснюється регламентація питання щодо сплати членських внесків або ж воно визначається в додатку до договору про членство [5, с. 21]. В окремих положеннях про сплату членських внесків можуть міститися диспозитивні норми про те, що порядок сплати членських внесків у громадських об'єднаннях може визначитися окремими договорами.

Особливості сплати членських внесків у громадських об'єднаннях та укладення відповідних договорів уже не раз ставали предметом наукового зацікавлення, зокрема, ці питання досліджували Зозуляк О. І., Кочин В. В., Кузик В. В., Менджул М. В., Чепурнов О. В. та ін. Однак аналіз правової природи договору про сплату членських внесків у громадських об'єднаннях і надалі залишається актуальним.

Звісно, що практика укладення такого роду договорів не є усталеною, та їх кількість є незначною, однак можна висловити припущення, що з часом інтенсивність укладення цих договорів буде тільки збільшуватися. Позаяк укладення договорів про сплату членських внесків є відносно новою тенденцією, то закономірно, що виникають запитання щодо правової природи такого договору та цивільно-правової відповідальності за невиконання останнього. Окреслені питання і становитимуть мету даної статті.

Власне, цілком закономірно, що питання сплати членських внесків знаходять своє регулювання у формі договору, адже, як влучно говорив проф. Луць В. В. цивільно-правовий договір виступає як індивідуальний правовий акт в регулюванні майнових та особистих немайнових правовідносин [5, с. 21]. З цього можна зробити висновок, що за умови відсутності законодавчого визначення певного питання, його вирішення може відбуватися на основі договору, який покликаний регулювати відповідні цивільні правовідносини.

Перш за все необхідно визначити правову природу відповідного договору. Для цього слід звернутися до напрацювань приватноправової науки. Так, Чепурнов О. В., досліджуючи членські внески як джерело формування майна благодійного товариства, указує на те, що тут має місце цивільний договір, який можна

віднести до договору приєднання. Свої міркування автор обґрунтовує тим, що особа, визнаючи статутні цілі благодійного товариства, виявляє бажання приєднатися до нього та передати йому певне майно для виконання статутних завдань. Окрім того, він указує на те, що такого роду договір можна визнати двостороннім, оскільки, роблячи вступний або членський внесок, громадянин виражає власну волю приймати участь у діяльності благодійного товариства, а облікування внеску є свідченням того, що благодійне товариство готове визнати його в якості власного члена, тим самим визнати за ним права та закріпити обов'язки, які передбачені статутом даної благодійної юридичної особи [6, с. 14]. Дуже схожу до попередньої позиції висловлює Менджул М. В., але з прив'язкою до громадської організації, указуючи, що відносини, які виникають між фізичною особою та громадською організацією щодо сплати членських внесків, є цивільно-правовими, і має місце договір приєднання, оскільки особа, визнаючи статутну мету громадської організації, виявляє бажання приєднатися до неї та передати громадській організації певне майно (кошти) для виконання статутних цілей. Даний договір носить також двосторонній характер, так, як сплата членських внесків є підтвердженням бажання особи брати участь в діяльності громадської організації, а облік таких внесків свідчить, що громадська організація визнає особу як свого члена, тим самим визнаються взаємні права та обов'язки, передбачені статутом громадської організації [7, с. 147].

Такі міркування знаходять своє продовження і у новітніх цивілістичних напрацюваннях. Зокрема, Кузик В. В. досліджуючи правовий режим членських внесків у громадському об'єднанні підтримує позицію про те, що у випадку укладення договору про сплату членських внесків у громадському об'єднанні такий договір відноситься до договорів приєднання [8, с. 94].

У цьому ключі можна проаналізувати відповідні договори. Зокрема договір про членство у асоціації та взаємодопомогу у громадській організації «Асоціація фермерів та приватних землевласників Дніпропетровської області» визначається як договір приєднання [4]. Цей висновок зроблено виходячи із змісту дого-

вору, адже в ньому визначено практично усі умови договору. Таким чином потенційному учаснику не надається право визначати свої умови договору, а пропонується укладення договору шляхом приєднання до запропонованого договору в цілому. Важливим є те, що в договорі конкретно визначаються умови щодо предмета договору, прав та обов'язків сторін, умов участі в об'єднанні, умови та порядок розрахунків, відповідальність сторін, вирішення спорів, тобто договір містить розлоге договірне регулювання відповідних правовідносин. Такий підхід однозначно є позитивним адже, як слушно зауважував проф. Луць В. В. «Для того, щоб цивільно-правовий договір був дійсним регулятором взаємовідносин його учасників (сторін), в ньому повинні бути чітко сформульовані умови (пункти), які з достатньою повнотою і несуперечністю одна одній розкривають зміст договору і цілі (мету) його укладення» [9, с. 127].

Приєднуючись до вищенаведених тверджень, зазначаємо, що, дійсно, цей договір варто визнати договором приєднання, адже потенційний учасник громадського об'єднання погоджується на ті умови, які пропонує громадське об'єднання по сплаті членських внесків в цілому, і пристає на них.

Доцільними є і доводи про двосторонній характер договору. При цьому може виникати питання стосовно того, які ж конкретно права мають учасники громадського об'єднання взамін на сплату членських внесків. Відповідаючи на нього, зауважимо, що учасник громадського об'єднання завжди набуває право участі у цьому об'єднанні. Проте, відповідні права можуть диференціюватися залежно від виду членського внеску. Наприклад, членство у громадській організації «Всеукраїнська Спілка Ендодонтистів» має три рівні: безкоштовний, він дає тільки право називатися членом спілки і доступ до непрофесійних розділів форуму, і, можливо, бібліотеки; другий - з щорічною оплатою 300 грн. членських внесків, надає всі можливості, зазначені вище та доступ до додаткових розділів форуму, статей, і іншої додаткової та спеціалізованої інформації; третій - з членськими внесками щорічно 10 000 грн., що дає право бути головою осередка спілки, проводити різні заходи спілки в своєму осередку, і отримувати повний юри-

дичний захист [3]. Тобто права, які можуть виникати в учасника громадського об'єднання, залежать від виду об'єднання і виду членського внеску. Натомість обов'язок учасника полягає у сплаті відповідних членських внесків. Зазначеним правам та обов'язкам відповідає право громадського об'єднання вимагати сплати внесків та обов'язок прийняти особу в члени об'єднання.

На підставі окресленого вище можна стверджувати, що правова конструкція договору про сплату членських внесків у громадському об'єднанні має право на існування, адже, на практиці відповідні договори вже укладаються. Відносно правової природи цього договору, то, уважаємо, що він є двостороннім договором приєднання.

Переходячи до розгляду питання щодо цивільно-правової відповідальності за несплату членських внесків у громадському об'єднанні, варто починати із загальних засад визначення такої відповідальності. Відповідно, загальні засади регламентації даного питання визначаються нормами ЦК України, а саме гл. 51 «Правові наслідки порушення зобов'язання. Відповідальність за порушення зобов'язання». Априорі до правовідносин, які виникають зі сплати членського внеску, можна застосовувати наслідки, які полягають у припиненні зобов'язання через односторонню відмову від договору, якщо це передбачається договором або законом; розірванні договору; зміні умов зобов'язання, сплаті неустойки, відшкодуванні збитків та моральної шкоди (ст. 611 Цк України).

Така позиція знаходить своє підтвердження і в положеннях договорів про сплату членських внесків у громадських об'єднаннях. Наприклад, указується що при порушенні зобов'язань, які виникають з договору, сторона повинна нести відповідальність визначену договором та чинним законодавством; стверджується, що порушенням договору є його невиконання або неналежне виконання; визначається, що сторона не несе відповідальності за невиконання умов договору, якщо воно сталося не з її вини, деталізується, що сторона договору є невинуватою і не нестиме відповідальності за порушення умов договору, у випадку доведення того, що вона вжила всіх залежних від неї заходів, спрямованих

на належне виконання договору; визначається обов'язок відшкодування збитків, які були підтверджені та настали безпосередньо через таке порушення [2]

На цьому прикладі можна побачити пряму трансформацію норм ЦК України в договірне регулювання, яка ще раз підтверджує думку про доцільність застосування загальних засад ЦК України до регламентації питання сплати членських внесків у громадських об'єднаннях у випадку укладення цивільно-правового договору про сплату членських внесків.

Однак слід указати на те, що за загальним правилом сплата членських внесків у громадському об'єднанні є добровільною, а тому членські внески не можуть стягуватися в примусовому порядку. Проте, коли правовідносини щодо сплати членських внесків отримали свій вияв у формі укладення цивільно-правового договору, тоді це питання набуває іншого забарвлення. З цього приводу проаналізуємо судову практику. Так, громадська організація «Садівницьке товариство «Ельвіра» звернулося до суду з позовом про стягнення заборгованості за членськими та цільовими внесками в розмірі 94 865 грн., але йому було відмовлено з тієї причини, що передбачений статутом обов'язок зі сплати членських внесків не є зобов'язанням у розумінні ст. 509 ЦК України [10], а відтак ці внески не підлягають примусовому стягненню. Натомість Дніпровський районний суд м. Києва задовольнив позов того ж таки товариства про стягнення заборгованості по сплаті членських та цільових внесків у сумі 29 950 грн., визнаючи обов'язок по сплаті внесків цивільно – правовим зобов'язанням. Наявність зобов'язальних правовідносин суд обґрунтовує тим, що, ставши членом громадської організації «Садівницьке товариство «Ельвіра», відповідач прийняв на себе зобов'язання виконувати статутні вимоги громадської організації та рішення загальних зборів членів товариства, зокрема щодо сплати членських та цільових внесків у розмірах та в терміни, визначені загальними зборами членів громадської організації [11].

На основі наведеного вище можна вести мову про те, що судова практика не відзначається єдністю при вирішенні питання щодо примусового стягнення членських внесків. На наше пере-

конання, сплата членських внесків у громадському об'єднанні, за загальним правилом, є добровільною, а тому недопустимим є стягнення таких членських внесків у примусовому порядку. При цьому негативний наслідок, який може настати при несплаті відповідних членських внесків, полягає у виключенні із громадського об'єднання. Якщо ж між громадським об'єднанням та його учасником укладено договір про сплату членських внесків, то в цьому випадку обов'язок по сплаті членських внесків вправі визнаватися приватноправовим зобов'язанням, і тільки тоді членський внесок може стягуватися в примусовому порядку.

У даному аспекті доречним буде навести рішення Суворовського районного суду м. Одеси від 09 листопада 2017 року, справа № 523/10416/17. Суть даного спору полягала в тому, що член громадської організації «Одеська обласна організація Всеукраїнської спілки автомобілістів» не сплачував членських внесків за певний визначений період, а відтак сума заборгованості становила 7200 грн. У матеріалах справи вказується, що відповідач не сплачував щомісячних членських внесків на зберігання транспортно-го засобу. Окрім того, між сторонами спору був укладений договір зберігання транспортних засобів від 30 грудня 2012 року, а відповідно до п. 2.2.5. зазначеного договору прострочені платежі сплачуються в розмірі членського внеску, установленого за поточний місяць. Суд своїм рішенням задовольнив вимоги громадської організації та зобов'язав члена громадського об'єднання сплатити всі заборговані платежі. Своє рішення суд обґрунтовує тим, що відповідач не виконував вимоги Статуту громадської організації та положення відповідного договору, а тому було прийнято рішення про задоволення позову [12]. Дана справа свідчить про те, що сплата членського внеску може стягуватися у примусовому порядку внаслідок невиконання договірних умов.

Судова практика останніх років свідчить не тільки про можливість стягнення членських внесків у примусовому порядку, але й про встановлення додаткової відповідальності, яка проявляється у формі стягнення пені. Зокрема, у грудні 2020 року громадське об'єднання автолюбителів «Дунай» звернулося до Ізмайльського міськрайонного суду Одеської області із позовом про стягнення

із члена такого об'єднання заборгованості по сплаті членських внесків у сумі 2160 грн., а також пені в розмірі 3455,60 грн. Суму членських внесків відповідач сплатив добровільно, але пеню - ні. Суд, розглядаючи справу по суті, зменшив розмір пені до 2100 грн. та зобов'язав відповідача сплатити її. У своїх доводах суд посиляється на ст. 625 ЦК України, адже боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. Водночас таке рішення є доволі спірним, бо, за загальним правилом, сплата членських внесків у громадському об'єднанні не є цивільно-правовим зобов'язанням, а відповідно не можуть застосовуватися правові наслідки забезпечення виконання зобов'язання [8, с. 94].

Уся логіка попередніх міркувань дає підстави стверджувати, що у випадку укладення між громадським об'єднанням та його членом приватноправового договору між ними виникають зобов'язальні відносини. Це може бути безпосередньо договір про сплату членських внесків, або договір про членство, або ж зобов'язання по сплаті членських внесків може виникати із іншого договору, наприклад, договору про зберігання транспортно-го засобу [6]. Однак, якщо є наявні договірні правовідносини, то умови договору мають виконуватися, а у випадку їх невиконання настають негативні наслідки, що пов'язані із примусовим стягненням членських внесків.

1. Закон України: Цивільний кодекс України № 435-IV від 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Договір № 2017 / 16 - про членство та сплату членських внесків від 14 вересня 2017 року. URL: <http://www.solowest.ca/SoloEastAgreement.pdf>
3. Громадська організація «Всеукраїнська Спілка Ендодонтистів». Договір оферти. URL: <https://vse.in.ua/uk/dohovir-oferty>
4. Договір про членство та взаємодопомогу. Асоціація фермерів та приватних землевласників. URL: <https://farmer.dp.ua/dogovir-pro-chlenstvo-ta-vzayemodopomogu>
5. Луць В.В. Договір як регулятор цивільних відносин. Право України. № 9. 2012 р. С.19-25.

6. Чепурнов В. О. *Правовий статус благодійних установ та товариств за законодавством України. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 21 с.*
7. Менджул М. В. *Громадські організації як суб'єкти цивільного права. : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 254 с.*
8. Кузик В. В. *Правовий режим членських внесків у громадських об'єднаннях. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» . № 6. 2022 р. С. 92-98.*
9. Луць В. *До питання про сутність і зміст цивільно-правового договору/ Приватне право. 2013. № 1. С. 118-12 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpr_2013_1_13*
10. *Рішення Перемишлянського районного суду Львівської області від 11 червня 2013 року справа № 2/449/296/2013. URL: <http://pravoscope.com/act-rishennya-2-449-296-2013-savchak-a-v-11-06-2013-sporishho-vinikayut-iz-dogovoriv-najmu-orendi-s>*
11. *Рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 10 вересня 2015 року справа № 755/14711/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/50602519>*
12. *Рішення Суворовського районного суду м. Одеси від 09 листопада 2017 року справа № 523/10416/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70207187>*

Парута Ю. І. Договір про сплату членських внесків у громадських об'єднаннях: цивільно-правовий аспект

Стаття присвячена дослідженню правової природи договору про сплату членських внесків у громадських об'єднаннях. Наголошено на тому, що правова конструкція договору про сплату членських внесків у громадському об'єднанні має право на існування, адже відповідні договори вже укладаються на практиці.

У статті проаналізовано доктринальні позиції вчених стосовно визначення правової природи договору. Дослідники даної проблематики відносять договір про сплату членських договорів у громадському об'єднанні до договорів приєднання. Такий висновок зроблено виходячи із тих міркувань, що особа маючи намір стати учасником об'єднання пристає на запропоновані умови в цілому і не визначає умов відповідного договору. Автор за критерієм наявності прав та обов'язків у сторін підтримує позицію про взаємний характер досліджуваного договору. Двосторонність договору зумовлена наявністю прав та обов'язків у члена громадського об'єднання та самого громадського об'єднання. Відтак щодо члена громадського об'єднання то це: обов'язок сплатити членський внесок та право на участь в об'єднанні, а щодо громадського об'єднання це: обов'язок прийняти певну особу в члени об'єднання та право вимагати сплати відповідних внесків.

Предметом наукового вивчення у статті є також цивільно-правова відповідальність за несплату членських внесків. Наголошено на тому, що при визначенні міри цивільно-правової відповідальності за несплату членських внесків варто звертатися до загальних засад її визначення згідно з положеннями ЦК України. Автором зроблено застереження про можливість стягнення внесків у примусовому порядку тільки за наявності зобов'язальних правовідносин між сторонами, тобто укладення відповідного договору.

Проаналізовано судову практику стосовно піднятої у статті проблематики. На основі відповідного аналізу зроблено висновок про те, що судова практика не відзначається єдністю у правозастосуванні. При цьому судова практика останніх років свідчить не тільки про можливість примусового стягнення внесків, але й про можливість застосування додаткової відповідальності за несплату внесків у вигляді пені. Наведене зумовлене тим, що якщо є наявні договірні правовідносини, то умови договору мають виконуватися, а у випадку їх невиконання настають негативні наслідки, що пов'язані із примусовим стягненням членських внесків.

Ключові слова: громадське об'єднання, членські внески, договір, договір приєднання, цивільно-правова відповідальність.

Paruta Y. Agreement on the payment of membership fees in public associations: civil law aspect

The article is devoted to the study of the legal nature of the agreement on the payment of membership fees in public associations. It is emphasized that the legal structure of the agreement on the payment of membership fees in a public association has the right to exist, because the relevant agreements are already concluded in practice.

The article analyzes the doctrinal positions of scientists regarding the determination of the legal nature of the contract. Researchers of this issue refer to the agreement on the payment of membership contracts in a public association as an accession agreement. Such a conclusion was made based on the considerations that a person intending to become a member of an association agrees to the proposed conditions in general and does not determine the terms of the corresponding contract. Based on the criterion of the rights and freedoms of the parties, the author supports the position of the mutual nature of the contract under study. The two-sidedness of the contract is due to the existence of rights and obligations of the member of the public association and the public association itself. Therefore, in relation to a member of a public association, this is: the obligation to pay a membership fee and the right to participate in the association, and in relation to a public association, this is: the obligation to accept a certain person as a member of the association and the right to demand the payment of the corresponding contributions .

The subject of scientific study in the article is also civil liability for non-payment of membership fees. It is emphasized that when determining the degree of civil liability for non-payment of membership fees, it is necessary to refer to the general principles of its determination in accordance with the provisions of the The Civil

Code of Ukraine. The author made a reservation about the possibility of collecting contributions in a compulsory manner only in the absence of binding legal relations between the parties, that is, the conclusion of a corresponding contract.

The judicial practice in relation to the issues raised in the article is analyzed. Based on the relevant analysis, it was concluded that judicial practice is not characterized by unity in law enforcement. At the same time, the judicial practice of recent years shows not only the possibility of compulsory collection of contributions, but also the possibility of applying additional liability for non-payment of contributions in the form of a penalty. This is due to the fact that if there are contractual legal relations, then the terms of the contract must be fulfilled, and in the event of their non-fulfillment, there will be negative consequences associated with the forced collection of membership fees.

Keywords: public association, membership fees, contract, joining contract, civil liability.